

Ks. Henryk Ostrzolek CM

ŚPIEWY GREGORIAŃSKIE W „PONTIFICALE” BISKUPÓW KRAKOWSKICH Z XI-XII W.

Treść: Wstęp. — I. Stan dotychczasowych badań nad RBJ 2057. — II. Analiza muzykologiczna znaków cheironomicznych. — III. Analiza wersji melodycznej. Zakończenie. Wykaz skrótów. Zusammenfassung.

WSTĘP

Sredniowieczny rękopis nr 2057 Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie należy do cennych zabytków liturgiczno-muzycznych w Polsce.

Pod względem treści opracował go Władysław Abraham i nazwał pontyfikałem biskupów krakowskich¹. Badaniem zawartości muzycznej rękopisu w sposób wyczerpujący dotychczas nikt się nie zajmował. Uwagi W. Abrahama² i W. Semkowicza³ o notacji cheironomicznej⁴ tegoż pontyfikału miały znaczenie tylko orientacyjne. Wyłoniła się więc potrzeba dokładniejszego opracowania śpiewów gregoriańskich we wspomnianym dokumencie ze szczególnym uwzględnieniem analizy wersji melodycznej.

W tym celu wykorzystane zostały następujące źródła rękopiśmienne:

1. Kraków, Bibl. Jagiellońska, ms 2057, XI/XII w., *Pontificale mutilum absque initio et fine*;
2. Kraków, Bibl. Kapitulna, ms 11, XIV w., *Pontificale*;
3. Kraków, Bibl. Kapitulna, ms 13, XV w., *Ceremoniale et Pontificale Episcoporum*;
4. Gniezno, Bibl. Kapitulna, ms 152, XIII w., *Pontificale lwowskie (Jana Rzeszowskiego)*;

¹ Por. W. Abraham, *Pontificale biskupów krakowskich z XII w.*, Kraków 1927.

² Tamże, 6. Autor wylicza tylko karty na których znajdują się neumy.

³ *Paleografia łacińska*, Kraków 1951, 508. Autor opowiada się wprawdzie za cechami sangalleńskimi tej notacji, ale szczegółowej analizy nie przeprowadza.

⁴ Notacją cheironomiczną nazywamy pismo muzyczne, w którym znaki nutowe pisane są bez linii, bezpośrednio nad tekstem liturgicznym.

5. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, IF 380, XIV w., *Pontificale et Benedictionale*;
6. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, IF 391, XIV w., z klasztoru św. Wincentego (Norbertanów) we Wrocławiu, *Antiphonarium, Pars hiemalis*;
7. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, IF 399, XIII w., *Antiphonarium Cisterciense*;
8. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, IF 411, ok. r. 1260, z Klasztoru Cystersów w Kamieńcu Ząbkowieckim, *Graduale Cisterciense*;
9. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, IF 414, ok. r. 1250, z klasztoru Cystersów w Lubiążu, *Graduale Cisterciense*;
10. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, IF 422, r. 1351, z klasztoru św. Wincentego (Norbertanów) we Wrocławiu, *Graduale Praemonstratense*;
11. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, IQ 205, r. 1320/30 i w. XVI, z klasztoru św. Wincentego (Norbertanów) we Wrocławiu, *Processionale Praemonstratense et Agenda*;
12. Wrocław, Bibl. Uniwersytetu, R 503, XIV w., ze Śląska, *Antiphonarium*;
13. Wrocław, Bibl. Kapitulna, ms 149, XII w., *Ordinarius Pontificalis Antiquus* (znany pod nazwą *Benedictionale wrocławskie*).

W badaniach nie został zmieniony tytuł ms 2057 Bibl. Jagiellońskiej, który W. Abraham określił mianem pontyfikału, jakkolwiek niektórzy znawcy proponują dziś inną nazwę. Opowiadamy się raczej za W. Abrahamem, M. Andrieu⁵ i V. Leroquais⁶, którzy rękopis ten wliczają do rzędu pontyfikałów.

I. STAN DOTYCHCZASOWYCH BADAŃ NAD RBJ 2057

Pierwszym, który podjął próbę ustalenia miejsca i czasu powstania RBJ 2057, był W. Abraham⁷. Autor na podstawie tekstów liturgicznych stwierdza, że w księdze tej podkreślony jest silnie związek z Rzymem, który zaznacza się w modlitwach za papieża, formułach absolucji dla penitentów i innych benedykcjach zgodnych z *Ordo Romanus Vulgatus* i *Pontificale Romanum*⁸.

W przeprowadzonych badaniach historyczno-prawniczych nad RBJ 2057, Abraham zauważa jednak, że są tam również benedykcje, których

⁵ Por. M. Andrieu, *Les Ordines Romani du haut moyen âge*, t. I, Louvain 1931, 116, 509.

⁶ Por. V. Leroquais, *Les Pontificaux manuscrits des bibliothèques publiques de France*, t. I, Paris 1937, XXVI—XXVII.

⁷ Por. W. Abraham, dz. cyt.

⁸ Tamże, 8.

w rytuale rzymskim nie ma, co znowu wykluczałoby możliwość powstania tego rękopisu na terenie Rzymu. Raczej skłonny jest przyjąć, iż pontyfikał krakowski sporządzony został na zamówienie, gdzieś na terenie zachodnio-europejskim. Hipotezę tę wyprowadza autor na podstawie samych tylko kryteriów wewnętrznych rękopisu, a zwłaszcza imion Świętych w litanii, *benedykcji księcia* i *Ordo iudiciorum Dei*.

Za korzystaniem ze źródeł południowo-niemieckich przemawiałyby zdaniem autora imiona świętych: Udalryka, Kiliana, Galla, Magnusa, Otmara i Walburgi. Wpływu zaś Kolonii i Francji dopatruje się w imionach świętych: Gereona i Monegundy⁹.

Na podstawie *benedykcji księcia* wnioskuje autor, że oracje zawarte w RBJ 2057 na k. 36v-37v, mogły być skopiowane ze wzorów angielskich¹⁰.

Prawdopodobnym jednak miejscem powstania byłaby, zdaniem Abrahama, diecezja leodyjska (terytorium dzisiejszej Belgii), w której ścierały się wówczas wpływy liturgii południowo-niemieckiej z francuską, widoczne w RBJ 2057¹¹.

Godnym uwagi wydaje się pogląd Abrahama, który wyklucza możliwość sporządzenia RBJ 2057 na terenie Polski w skryptorium tynieckim pod Krakowem¹².

Czas powstania *Pontificale* krakowskiego ustala autor na koniec XI i początek XII wieku. Przemawia za tym charakter pisma wraz z inicjałami, jak również treść, która odpowiada rytuałom z tego okresu¹³.

Czy przypuszczenia Abrahama o miejscu i czasie powstania rękopisu są słuszne, pozostawiamy ocenie historyków. Co do układu zaś samej księgi, to wydaje się, że problem ten rozwiązał M. A n d r i e u¹⁴, którego opinię podamy na innym miejscu.

Ks. Zdzisław O b e r t y ń s k i w studium nad pontyfikałem Jana Rzeszowskiego z całą pewnością twierdzi za Abrahamem, że: „pontificale krakowskie z XII w. pochodzi z dzisiejszej Belgii, w Polsce zaś było na pewno w użyciu dopiero w XIII w.”¹⁵.

Nie jest rzeczą jasną, na podstawie jakich innych źródeł ks. Z. Ober-tyński doszedł do wniosku, że RBJ 2057 był używany dopiero w XIII wieku w Polsce. Abraham na którego powołuje się ks. Obertyński stwierdza tylko, że próba pisma na marginesie k. 96v, ze słowami „*Illustri hac*

⁹ Tamże, 10—11.

¹⁰ Tamże, 15—16.

¹¹ Tamże, 12.

¹² Tamże, 8.

¹³ Tamże, 4.

¹⁴ Por. M. A n d r i e u, dz. cyt.

¹⁵ Por. ks. Z. O b e r t y ń s k i, *Pontificale arcybiskupa Lwowskiego Jana Rzeszowskiego w bibliotece kapitulnej w Gnieźnie*, Lwów 1930, 208.

v magnifico domino C duci Cracoviae Euangelium” świadczą o tym, że pontyfikał znajdował się wówczas w Krakowie i najprawdopodobniej był od dawna używany w katedrze¹⁶.

Z zagranicznych badaczy rękopisów średniowiecznych na temat tekstów liturgicznych zawartych w RBJ 2057 wypowiedział się również M. Andrieu¹⁷. Według niego spis rzeczy rękopisu krakowskiego, zrobiony przez W. Abrahama, wystarczy, by uwydatnić charakter tej księgi liturgicznej. Wszystkie teksty w RBJ 2057, jak oświadcza Andrieu, należą do wersji pontyfikału rzymsko-germańskiego, który to powstał w połowie X wieku na terenie Moguncji¹⁸. Zdanie autora, że niektóre z obrzędów RBJ 2057 zanikły z wyjątkiem fragmentów na kartach 94r — 135v, należy prawdopodobnie rozumieć, że w liturgii dzisiejszej nie są już używane. Na podstawie tablic II i III załączonych na końcu rozprawy W. Abrahama o pontyfikale krakowskim z XII wieku, M. Andrieu podkreśla, że podobne teksty znajdują się w wielu innych egzemplarzach *Ordo Romanus Antiquus*¹⁹.

Jak z powyższego wynika, Andrieu rozwiązał częściowo problem samego układu RBJ 2057. Autor porównując pontyfikał krakowski z rękopisami zachodnio-europejskimi, miał prawdopodobnie dostateczne racje ku temu, by zaliczyć go do redakcji pontyfikału rzymsko-germańskiego. Czy jest on jednak identyczną kopią któregoś z pontyfikałów na zachodzie, należy uważać za mało prawdopodobne.

Liczne pontyfikały, które analizuje Andrieu, mniej lub więcej różnią się między sobą, chociaż nieraz pochodzą z jednej diecezji. Autor tłumaczy to lokalnymi tradycjami. Nad Renem np. jakkolwiek pontyfikał

¹⁶ Por. W. Abraham, dz. cyt., 3.

¹⁷ Por. M. Andrieu, dz. cyt., 116.

¹⁸ Pontyfikał rzymsko-germański, jak wynika z określenia M. Andrieu, zawiera istotne elementy liturgii mieszanej, którą na północ od Alp chętnie nazywano rzymską. W rzeczywistości zaś było to połączenie liturgii sprowadzonej z Rzymu z istniejącymi na tym terenie tradycjami gallo-frankońskimi. Autor zastrzega jednak, że pontyfikał rzymsko-germański nie powstał w którejś z prowincji byłego cesarstwa Karola Wielkiego, lecz w kraju germańskim. Tam też, zdaniem Andrieu, znajduje się największa ilość manuskryptów tej kombinacji. Te zaś pontyfikały, które przypadkowo znalazły się we Francji, Italii i Anglii, zachowały pewne punkty styczności z kościołem germańskim. Por. M. Andrieu, dz. cyt., 496.

¹⁹ „La table des matières, bien que dressée sommairement par M. Abraham (op. l., p-4-5) suffit a mettre en evidence la nature de ce livre: tous les textes annonces appartiennent au pontifical romano-germanique. Mais les ordines proprement dits ont disparu sauf les fragments suivants de l'Ordo romanus antiquus: In purificatione sanctę Marię, Feria IIII in capite Ieiunii, In die Palmarum, Incipit reconciliatio poenitentium, Incipit ordo in die cenę domini feria V, Exorcismus olei ad unguendum energuminum vel infirmum.

Les planches II et III reproduissent les ff 96v et 120 r, appartenant, le premier a l'ordo de la Purification, le second a l'ordo des jeudi saint. Ici, après les cérémonies de la consecration du chrême, nous trouvons, comme dans plusieurs autres exemplaires de l'Ordo romanus antiquus le, „Sermo generalis de confectione chris-matis. Magnum divinae bonitatis est indicium...”. — M. Andrieu, dz. cyt., 116.

rzymsko-germański stosunkowo szybko się przyjął, to nie bez poprawek panujących tam zwyczajów liturgicznych²⁰.

W pontyfikale krakowskim prawdopodobnie uwzględnione zostały także miejscowe potrzeby. Samo to, że księga rozpoczyna się ceremonią poświęcenia kościoła, ma poniekąd swoje uzasadnienie. Jeżeli przyjmiemy, że były to początki chrześcijaństwa w Polsce, to budowa kościołów musiała być w tym czasie sprawą bardzo aktualną. Nic więc dziwnego, że w RBJ 2057 kopista na pierwszym miejscu uwzględnił konsekrację świątyni, a następnie dopiero inne ceremonie.

Niezależnie jednak od układu i treści, jaką zawiera RBJ 2057, jego znaczenie dla dorobku kulturalnego w Polsce będzie tym większe, gdy przyjmiemy za V. Leroquais²¹, że należy on do jednej z pierwszych redakcji pontyfikału rzymsko-germańskiego.

Do X wieku, wyjaśnia autor, pontyfikały nie były uporządkowane. Przy benedykcjach korzystano z różnych ksiąg liturgicznych, a zwłaszcza sakramentarzy. Dopiero w połowie X wieku nieznany mnich z klasztoru św. Albana w Moguncji zredagował nowy pontyfikał. Oryginał rękopisu wprawdzie zaginął, jak twierdzi autor, ale można wskazać na miejsca, gdzie znajdują się jego kopie. I tak oprócz Anspach, Augsburga, Bambergu, Kolonii, Moguncji i innych miejscowości wymienia również Kraków²².

Leroquais, podobnie jak Andrieu, nie wypowiada się na temat miejsca i czasu powstania pontyfikału krakowskiego.

W. Semkowicz zaznacza, że możliwe jest pochodzenie RBJ 2057 z St. Gallen, względnie z kręgu wpływów kulturalnych tego klasztoru²³. Na poparcie swojej hipotezy przytacza między innymi fakt, że neumy zawarte w pontyfikale są typu sangalleńskiego.

Innego zdania jest A. Vetulani, który uważa, że księga mogła powstać w Polsce w skryptorium tynieckim. Autor nie rozpatruje jednak charakterystycznych cech, które uzasadniałyby prawdopodobieństwo takiej hipotezy²⁴.

Z muzykologów polskich ks. H. Feicht podziela opinię W. Sem-

²⁰ Por. M. Andrieu, dz. cyt., 509.

²¹ Por. V. Leroquais, dz. cyt., XXVI.

²² „Il et a la base d'une serie de pontificaux aujourd'hui disperses dans les bibliotheques de l'Europe et que l'on peut attribuer aux dioceses ou monasteres suivants: Anspach, Augsburg, Bamberg, Besancon, Chalons-sur Marne, Cologne, Constance, Cracovie, Eichstaet, Freising, Gurk (?), Mayance, Mont-Cassin, Passau, Ratisbonne, Salzburg, Verdin, Winchester, Wissenbourg, Worcester et Worms”. — V. Leroquais, dz. cyt., t. I, XXVI—XXVII.

²³ Por. W. Semkowicz, dz. cyt., 316.

²⁴ Por. A. Vetulani, *Biblioteka Kapituły Katedralnej w Krakowie w świetle swego istnienia z r. 1110*, *Slavia Antiqua*, 4 (1953), 187.

kowicza o możliwości powstania RBJ 2057 na którymś z terytoriów zachodniej Europy, gdzie docierały wpływy sangalleńskie ²⁵.

Z. Ameisenowa twierdzi, że rękopis krakowski był raczej skopiowany w Polsce ²⁶.

W opisie rękopisu i pierwodruków Biblioteki Jagiellońskiej uwzględnia autorka przede wszystkim inicjały zawarte w RBJ 2057. Duże „M” (agnum) na k. 120 r jest według Ameisenowej motywem zapożyczonym z tkanin i skopiowanym na wzór francuski. Dla przykładu podaje, że taki sam inicjał dużego „M”, artystycznie lepiej wykonany, znajduje się w dwunastowiecznym rękopisie nr 853 Wiedeńskiej Biblioteki Narodowej, który jest pochodzenia francuskiego. Pozostałe inicjały ornamentalne w RBJ 2057 i zoomorficzne wykazują również, zdaniem Ameisenowej, formy francuskich rękopisów romańskich, które jednak zostały sprowincjonalizowane ²⁷.

Niewątpliwie spostrzeżenia Ameisenowej mogą być słuszne, ale wydaje się, że należałoby uwzględnić wzory z innych skryptoriów, a zwłaszcza inicjały sangalleńskie. W szkole tej, jak podaje Rahn ²⁸, szczególnie lubowano się w miniaturach abstrakcyjnych w okresie średniowiecza. Ornamentyka tego skryptorium odznaczała się różnego rodzaju powiązaniem, polykaniem liści przez ptaki, lwy i inne zwierzęta ²⁹, a tego rodzaju przykładów nie brak również w RBJ 2057.

Francja, gdzie Ameisenowa doszukuje się wzorów dla pontyfikału krakowskiego, była oczywiście centrum, skąd za czasów Karola Wielkiego ze słynnego skryporium w Tours, księgi wędrowały do spokrewnionych klasztorów w Metz, Reichenau czy St. Gallen i tam też niejednokrotnie były kopiowane ³⁰. Ale czy styl ornamentalny szkoły turońskiej przedostał się bezpośrednio do St. Gallen, na to J. Rahn nie daje pewności. Miniatury w rękopisach sangalleńskich, jak oświadczą, nie muszą być konieczne kopią turońskich ³¹.

Osobną uwagę poświęca też Z. Ameisenowa litanii do Wszystkich Świętych w RBJ 2057. Imiona męczenników św. Wacława i św. Wojciecha wymienione, zdaniem autorki, na „poczesnym” miejscu, przed wielkimi papieżami i Ojcami Kościoła, jak święci: Sylwester, Grzegorz, Ambroży, Augustyn czy Leon, wskazują na lokalne pochodzenie pontyfikału

²⁵ Por. ks. H. Feicht, *Polskie średniowiecze*, w: *Z dziejów polskiej kultury muzycznej*, Kraków 1958, t. I, 15.

²⁶ Por. Z. Ameisenowa, *Rękopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellońskiej*, Wrocław—Kraków 1958, 108.

²⁷ Tamże, 108.

²⁸ Por. J. Rahn, *Das Psalterium Aureum von Sanct Gallen*, St. Gallen 1877.

²⁹ Por. J. Rahn, dz. cyt., 3—7.

³⁰ Por. Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, Berlin 1877, t. I, 224.

³¹ Por. J. Rahn, dz. cyt., 13.

krakowskiego. To zaś, że w RBJ 2057 znaleźli się święci niemieccy i francuscy, tłumaczy Z. Ameisenowa, mieszanym składem kleru polskiego w XII wieku ³².

Nie mamy podstaw zaprzeczać wnioskowi autorki, że pontyfikał krakowski mógł być napisany w Krakowie według jakiegoś obcego wzoru. Jednak przesłanki, jakimi autorka pragnie uzasadnić swój pogląd nie będą przekonujące, gdy weźmiemy pod uwagę samą budowę litanii.

Jak wykazują średniowieczne rękopisy, w litanii do Wszystkich Świętych zachowany był od początków następujący porządek: po wezwaniach Matki Boskiej, Proroków i Apostołów w kolejności występowały Męczennicy, Wyznawcy i Dziewice ³³. Taki sam układ posiada również litania RBJ 2057. więc i Wacław i Wojciech wymienieni są na samym końcu Męczenników, do których należą, a przed Wyznawcami. Nie jest to więc poczesne miejsce tych dwóch świętych, ale właściwe dla Męczenników, którzy znaleźli się przed Wyznawcami: św. Grzegorzem, św. Ambrożym czy św. Augustynem. Ten sam zresztą porządek zachowany jest również w *Missale* i *Breviarum Romanum*.

Ponieważ litania w RBJ 2057 nie została opublikowana przez Abrahama, uważamy za stosowne podać jej charakterystyczne inwokacje:

„Kyrieleyson, xpe leison, xpe audi nos, Saluator mundi adiuua nos, s. Maria, s. Michahel ... o. s. apostoli et euang. ... s. Cypriane, s. Laurenti, s. Vincenti, s. Georgi, s. Blasi, s. Cyriace, s. Maurici cum soc. e., s. Dionisi cum soc. e., s. Gereon cum soc. e., s. Kylliane cum soc. e., s. Vite, s. Pantaleon, s. Cosma, s. Damiane, s. Venceslae, s. Adalberte, omnes sancti martyres, s. Silvester, s. Gregori, s. Leo, s. Martine, s. Ambrosi, s. Augustine, s. Remigi, s. Germane, s. Benedicte, s. Seuerine, s. Pauline, s. Maximine, s. Galie, s. Magne, s. Othmare, s. Odalrice, Omnes scti Confessores, s. Felicitas, s. Perpetua, s. Agatha, s. Agnes, s. Lucia, s. Cecilia, s. Brigida, s. Cristina, s. Scolastica, s. Petronella, s. Tecla, s. Susanna, s. Constantina, s. Gerdrudis, s. Waldburgis, s. Monegundis, s. Margareta, s. Helena, s. Barbara, omnes s. virgine ... Agne di (trzy razy) ³⁴.

Jak wynika z podanych opinii, największe trudności sprawia znawcom rękopisów średniowiecznych miejsce powstania RBJ 2057. O ile zgodni są przyjąć, że manuskrypt ten skopiowany został z XI/XII wieku, to jednak różne są zapatrywania co do miejsca sporządzenia Pontyficale krakowskiego. Jedni uważają, że RBJ 2057 został sprowadzony z zachodniej Europy, inni że powstał w Polsce, w skryptorium tynieckim. Argumentacje wspomnianych autorów nie są pozbawione dostatecznych racji. Dopóki jednak nie znajdzie się w Polsce względnie na innym terytorium identycznej księgi, która mogła być wzorem w odpisywaniu rękopisu krakowskiego, zagadnienie to pozostanie nierozstrzygnięte.

³² Por. Z. Ameisenowa, dz. cyt., 108.

³³ Por. Litaniae ant., PL 138, 886—889.

³⁴ RBJ 2057, 6r — 9r.

Naszym zdaniem, hipoteza grupy autorów, która doszukuje się miejsca pontyfikału krakowskiego na zachodzie jest bardziej przekonująca.

II. ANALIZA MUZYKOLOGICZNA ZNAKÓW CHEIRONOMICZNYCH

Neumy w RBJ 2057 umieszczone bezpośrednio nad tekstem liturgicznym, należą do najstarszego zapisu chorału gregoriańskiego. Brak linii i innych znaków muzycznych dowodzi, że jest to notacja ściśle cheironomiczna. Delikatnie wykonane neumy, mniejsze od tekstów nad którymi się znajdują, pisane są, z wyjątkiem jednej antyfony, czarnym inkaustem. Nie wszędzie jednak czarny kolor ma ten sam odcień.

Neumy antyfon: *Erexit iacob* k. 15r, *Unxit te* k. 15r, *Ingredimini benedicti* k. 22v, *Circumdate sion* k. 23v, *Accipiens symoon* k. 95v, *Symeon iustus* k. 96v, *Responsum accepit symeon* k. 97v, *Ave maria* k. 97v, *Venite ... filii* k. 104v i większość incipitów i kadencji w prefacjach, są znacznie ciemniejsze od pozostałych.

Błado brunatnym atramentem zanotował kopista neumy antyfony *Adorna thalamum* k. 97v i niektórych słów prefacji (np. neumy nad wyrazami „*ratione dispositur*” k. 55r, wiersz 7, są ledwo widoczne). Czy były one od razu tak pisane, czy też wyblakły z upływem lat, trudno jest dziś ustalić.

Wyjątkową jest natomiast antyfona *Responsum accepit symeon* k. 94v, nad którą znajdują się neumy zapisane czerwoną minią. Jakimi względami kierował się kopista, nie wiadomo. Faktem jest, że ten sam materiał pisarski czerwonej minii zdobi początkową literę „D” oracji „*Domine deus creator cęli et terrę*” in purificatione sanctę Marię k. 94v i wielu innych inicjałów w RBJ 2057.

Niezależnie od inkaustu, jakim się posługiwano, neumy w RBJ 2057 możemy podzielić na proste i złożone.

Z grupy neum prostych na szczególną uwagę zasługują neumy ozdobne i twz. *liquescentes*.

1. NEUMY PROSTE

P u n k t u m. Występuje samodzielnie i w połączeniu z innymi neumami w formie kropki (np. ant. *Ingredimini* k. 22v nad wyrazem „*vobis*” wiersz pierwszy i „*dei*” wiersz ostatni), odwróconego przecinka (np. ant. *Pax huic domui* k. 6r nad wyrazem „*domui*”), lub poziomej kreseczki (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad wyrazem „*ymnum*” w trzecim wierszu)³⁵.

³⁵ P. Wagner tłumaczy, że neuma punctum w kształcie poziomej kreseczki

Virga. W kształcie pionowej kreseczki pochylonej nieco w prawo (np. w ant. *Benedicta gloria* k. 22v nad wyrazem „*sancto*”), czasem lekko zgrubionej u góry (np. ant. *Ingredimini benedicti* k. 22v nad pierwszym wyrazem „*Ingredimini*”).

Pes — *Podatus*. Kształt tej neumy jest najbardziej zróżnicowany w porównaniu z innymi znakami cheironomicznymi w RBJ 2057. Raz występuje w formie pionowej kreski u dołu łagodnie zaokrąglonej w lewo (np. ant. *Ingredimini benedicti* k. 22v nad wyrazem „*benedicti*” wiersz pierwszy), nieraz górne zakończenie jest również lekko wygięte w prawo (np. ps. *Beati immaculati* k. 104v nad wyrazem „*beati*”), kiedy indziej przypomina arabską cyfrę „pięć” pozbawioną górnego zakończenia (np. ant. *Benedicta gloria* k. 22v nad pierwszym wyrazem „*Benedicta*”) i w niektórych wypadkach dolne załamanie jest ostre (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad pierwszym wyrazem „*circumdate*”) ³⁶.

Clivis. Neuma ta przypomina odwróconą cyfrę rzymską V pochyloną nieco w prawo (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad pierwszym wyrazem „*Circumdate*”). Najczęściej prawe ramię jest bardziej pogrubione. Są również przykłady, że prawe ramię jest znacznie krótsze od lewego i na końcu lekko zgrubione (np. ps. *Beati immmaculati* k. 104v nad wyrazem „*Beati*”).

Torculus. Występuje najczęściej w kształcie dużej litery „S”, pochylonej głęboko w prawo (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad wyrazem „*vos*” w drugim wierszu) ³⁷. Nieraz górne wygięcie jest bardziej pogrubione (np. ant. *Aue Maria* k. 97v nad wyrazem „*gratia*”), albo ostro załamane i opadające pionowo w dół (np. ant. *Cantate domino* k. 22v nad wyrazem „*sanctorum*”).

Porrectus. Kształtem przypomina neumę *clivis*, do której prawego ramienia dołączona została *virga* (np. ant. *Venite ... fili* k. 104v nad wyrazem „*fili*” w wierszu pierwszym). Inny kształt tej samej neumy (np. ant. *Venite ... fili* k. 104v nad wyrazem „*domini*”) jest dość wątpliwy dlatego, że melodie tej samej antyfony zapisane diastematycznie mają w danym miejscu neumę *clivis* ³⁸. G. M. Sunol podaje jednak przy-

miała pierwotnie oznaczać niżej położony dźwięk, albo lekkie przedłużenie neumy na pewnej wysokości. Autor nazywa ją *virga jacens*. Por. *Einführung in die Gregorianische Melodien*, Leipzig 1912, t. II, 95.

³⁶ P. Wagner wyjaśnia znaczenie poszczególnych załamań: zaokrąglona forma ma być połączenie dźwięku krótszego z dłuższym (*liquescens* z *virga*), zaś ostre załamanie stanowi połączenie dwóch dłuższych dźwięków (*virga jacens* z *virga*). Por. dz. cyt., 118.

³⁷ P. Wagner, ten rodzaj *torculus* zalicza do neum zwanych *liquescentes*. Tamże, 118.

³⁸ Por. PGn. k. 110v, CE 14 k. 145r.

kłady takich form porrectus³⁹. Istnieje też możliwość, że jest to bistropha⁴⁰.

Scandicus. Raz w formie virga praebipunctis (np. ant. *Pax eterna* k. 9r nad wyrazem „domui” w piątym wierszu) i jako pes praepunctis (np. ant. *Pax huic domui* k. 8v nad wyrazem „in”).

Salicus. Tym różni się tylko od pierwszego kształtu neumy scandicus, że w miejsce drugiego punctum posiada lekko wygięty łuczek (np. ant. *Pax huic domui* k. 8v nad wyrazem „et”).

Climacus. W kształcie neumy virga z dwoma opadającymi punctum (np. *Venite ... fili* k. 104v nad pierwszym wyrazem „venite”). Neuma ta nie występuje samodzielnie lecz w połączeniu z innymi.

2. NEUMY OZDOBNE I LIQUESCENTES

Oriscus. W rodzaju przecinka dołączonego do drugiej neumy (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad wyrazem „albis” w drugim wierszu).

Bistropha. Dwie obok siebie lekko pochylone w prawo kreski (np. ant. *Pax eterna* k. 9r nad wyrazem „huic” w drugim wierszu).

Quilisma. W formie spiralki, której zakończenie zostało wydłużone pionowo w górę (np. ant. *Ingridimini benedicti* k. 22v nad wyrazem „habitatio” w wierszu drugim oraz ant. *Responsum accepit symeon* k. 97v nad wyrazem „accepit”). W ant. *Pax huic domui* k. 6r jest prawdopodobnie również neuma quilisma nad wyrazami „pax” i „domui”, jakkolwiek posiada nieco odmienny kształt od pozostałych w innych antyfonach. Czasem wydłużone ramię jest u góry łagodnie wygięte (np. ant. *Venite ... fili* k. 104v nad wyrazem „docebo” w drugim wierszu) albo też całkiem zaokrąglone (np. ant. *Responsum accepit symeon* k. 97v nad wyrazem „Responsum”). Dwa ostatnie przykłady nazywa *Wagner* „quilisma flexum”⁴¹.

Cephalicus. Neuma podobna do clivis. Prawe ramię nieco skrócone nie opada pionowo w dół, ale zaokrąglone przylega do lewego (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad wyrazem „ymnum” w trzecim wierszu).

Epiphonus. Kształtem przypomina neumę pes. Różnica polega tylko na tym, że prawe ramię jest krótsze (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad wyrazem „benedictus” w trzecim wierszu).

³⁹ Por. G. M. Suno1, *Introduction a la Palaographie Musicale Gregorienne*, Paris—Tournais—Rome, 88.

⁴⁰ Tamże, 98.

⁴¹ Por. P. Wagner, dz. cyt., 124.

Ancus. Różni się od neumy cephalicus tym, że zaokrąglone prawe ramię nie przylega do lewego (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad wyrazem „*novum*” w trzecim wierszu oraz ant. *Cantate domino* k. 22v nad wyrazem „*laus*”).

Trigon. Występuje tylko raz w formie trzech kropek tworzących trójkąt w ant. *Responsum accepit* k. 97v nad wyrazem „*symeon*”.

Franculus. W kształcie pionowej kreseczki pochylonej w prawo i zakończonej u góry neumą przypominającą „*pes*” (np. ant. *Benedicta gloria* k. 22v nad wyrazem „*domino*”).

Franculus liquescens. (np. ant. *Pax huic domui* k. 9r nad wyrazem „*ingredientibus*”).

Pressus. Neuma podobna do franculus z dołączonym punctum (np. ant. *Ingredimini benedicti* k. 22v nad wyrazem „*insequitur*” w trzecim wierszu).

Torculus liquescens. W kształcie *pes* z zaokrąglonym prawym ramieniem (np. ant. *Circumdate sion* k. 23v nad wyrazem „*altare*” w pierwszym wierszu oraz ant. *Ingredimini benedicti* k. 22v nad wyrazem „*insequitur*” w trzecim wierszu).

3. NEUMY ZŁOŻONE

Są to różnego rodzaju połączenia omawianych już neum prostych.

Pes subbipunctis (np. ant. *Ingredimini benedicti* k. 22v nad wyrazem „*pro*” w ostatnim wierszu).

Pes subtripunctis (np. ant. *Aue maria* k. 97v nad wyrazem „*Aue*”).

Climacus resupinus (np. ant. *Venite ... fili* k. 104v nad pierwszym wyrazem „*Venite*”).

Salicus praepunctis (np. ant. *Pax huic domui* k. 8v nad wyrazem „*et*”).

Scandicus subbipunctis (np. ant. *Pax huic domui* k. 8v nad wyrazem „*in*”).

Trigon praepunctis (np. ant. *Responsum accepit* k. 97v nad wyrazem „*symeon*”).

Torculus cum presso (np. ant. *Ingredimini benedicti* k. 22v nad wyrazem „*Ingredimini*”).

Climacus cum presso (np. końcowa melizma ant. *Benedicta gloria* k. 22v).

Torculus cum pes quasso (np. ant. *Ingredimini benedicti* k. 22v nad wyrazem „*habitacio*” w drugim wierszu).

Quilisma praepunctis (np. ant. *Responsum accepit symeon* k. 97v nad wyrazem „*accepit*”).

Quilisma praepunctis flexa (np. ant. *Responsum accepit* k. 97v nad wyrazem „*accepit*”).

Quilisma praepunctis cum orisco (np. ant. *Circumdation* k. 23v nad wyrazem „*albis*” w drugim wierszu)⁴².

Notacja muzyczna w RBJ 2057 wykazuje, że nie wszystkie neumy były pisane przez jednego skryptora. Różnica barwy i kształtu tej samej kategorii znaków cheironomicznych potwierdza raczej dwóch, trzech a może i więcej kopistów. Już pierwsze neumy w pontyfikale na k. 6r możnaby sklasyfikować w osobnej grupie, ponieważ znajdują się tam dwie neumy quilisma (por. wyrazy „*pax*” i „*domui*”), które o podobnym kształcie nie zostały zanotowane w następnych antyfonach. Z przeprowadzonej analizy wynikałoby jednak, że jest to pewien rodzaj notacji sangalleńskiej⁴³.

Niektóre incipity i kadencje w prefacjach mogły być znacznie później dopisane. Za taką możliwością przemawiałby fakt, że barwa tych neum podobna jest wielu dopiskom tekstowym, które zdaniem Abrahama zostały wykonane w XII i XIII wieku⁴⁴.

Stosunkowo dużo jest neum ozdobnych i liquescens, które według P. Wagnera najlepiej odzwierciedlają szkołę w której rękopis był sporządzony, albo terytorium, gdzie wpływy danego skryptorium docierały; tak np. trigon w formie trzech kropek i franculus o podobnym kształcie co w RBJ 2057, występują przeważnie w rękopisach sangalleńskich⁴⁵. Podobne przykłady podaje również G. M. Sunol, który zestawia wzory neum specjalnych ze szkół St. Gallen, Metz i Chartres⁴⁶.

Na podstawie samego rękopisu nie możemy jednak określić jak poszczególne neumy były wykonywane. Brak również znaków rytmicznych w postaci liter i znaków, które wskazywałyby na używanie bemola.

W porównaniu z notacją benedykcyjną wrocławskiego, neumy w RBJ 2057 wykazują dość znaczne podobieństwo.

III. ANALIZA WERSJI MELODYCZNEJ

Teksty liturgiczne w RBJ 2057, nad którymi zanotowano melodie gregoriańską możemy podzielić na dwie grupy:

⁴² Nazwy neum por. P. Wagner, dz. cyt., 120—124; A. Gastoue, *Les Origines du Chant Romain*, Paris 1907, 171—173.

⁴³ Por. G. M. Sunol, dz. cyt., 155—159.

⁴⁴ Por. W. Abraham, dz. cyt., 5—6.

⁴⁵ Por. P. Wagner, dz. cyt., 132, 152.

⁴⁶ Por. G. M. Sunol, dz. cyt., 487—504.

1. teksty nad którymi zapisana została cała melodia,
2. teksty, które posiadają tylko incipity lub kadencje danych melodii.

Do grupy pierwszej należy siedem antyfon i jeden versus.

Antyfony: *Pax huic domui* k. 8v—9r, *Ingredimini benedicti* k. 22v, *Benedicta gloria* k. 22v, *Pax eterna* k. 9r, *Cantate domino* k. 22v, *Circumdate sion* k. 23v, *Venite ... fili* k. 104r.

Versus: *O redemptor summe carmen* k. 119r.

Incipity posiadają: *Pax huic domui* k. 6r, Prefacja k. 13r, ant.: *Erexit iacob* k. 15r, *Unxit te dominus tuus* k. 15r, Prefacja k. 16v, ant.: *Responsum accepit* k. 94v, *Accipiens symeon* k. 95v, *Symeon iustus* k. 96v, *Responsum accepit* k. 97v, *Aue maria* k. 97v, *Adorna thalamum* k. 97v, Ps. *Beati immaculati* k. 104v.

Kadencje mieszczą się tylko w prefacjach na kartach: 13, 14, 16v, 17, 55v, 56, 96v, 103v, 125v — 127.

Melodie znajdują się zasadniczo nad tekstami pisanymi mniejszymi literami niż oracje i wszystkie rubryki. Wyjątek stanowią słowa „*Pax huic domui*” k. 6r i teksty we wszystkich prefacjach księgi, napisane tak samo jak oracje.

Liczne antyfony, responsoria czy psalmy nie posiadają żadnych znaków muzycznych, jakkolwiek rubryki wskazują, że miały być śpiewane. Potwierdzają to również inne źródła, a zwłaszcza benedykcjonał wrocławski z XII wieku. Tekstów tych nie będziemy szczegółowo omawiać. Podamy je tylko w kolejności w jakiej występują w RBJ 2057.

Antyfony zaś i inne śpiewy, które posiadają notację muzyczną, porównamy z różnymi rękopisami średniowiecznymi i nowszymi drukowanymi, w których tekst i wersja melodyczna będą stosunkowo najbardziej zbliżone do zapisu w RBJ 2057.

1. ORDO AD BENEDICENDAM ECCLESIAM⁴⁷

Pierwsze śpiewy w pontyfikale krakowskim spotykamy na k. 3v. Poprzedza je rubryka: *Tunc eleuent ipsas reliquias in feretro cum honore et laudibus et exeant psallendo his antiphonis donec perueniant ad ostium ecclesię.*

Ant. *Surgite sancti de mansionibus uestris loca sanctificate plebem benedicite et nos homines peccatores in pace custodite alleluia.*

⁴⁷ W RBJ 2057 tytułu tego nie ma, ponieważ brak w nim początkowych kart. Na podstawie tekstu możemy jednak wnioskować, że jest to ceremonia poświęcenia kościoła.

Ant. Cum iucunditate exhibitis et cum gaudio deducimini nam et montes et colles exillent expectantes uos cum gaudio alleluia.

Jak wynika z objaśnienia w zapisanej rubryce, antyfony powyższe śpiewane były w czasie procesji. Po procesji przed bramą świątyni biskup i towarzyszący mu kler intonują ant.:

Tollite portas principes uestras et eleuamini portę ęternales, oraz psalm: Domini est terra.

Podane trzy antyfony i incipit psalmu nie posiadają melodii. Te same teksty w benedykcyjne wrocławskim również nie zostały oznaczone neumami ⁴⁸.

K. 4v — Po krótkiej ceremonii w świątyni znowu procesja na zewnątrz z następującymi śpiewami:

Resp. In circuitu tuo domine lumen est quod numquam deficit ubi constuisti lucidissimas mansiones ibi requie cum sanctorum animę.

Vers. Magnus dominus et laudabilis nimis in ciuitate dei nostri in monte sancto eius.

Deinde iterum circumeat ecclesiam ... resp. cantando:

K. 5r — Resp. In circuitu tuo domine magnus deus ⁴⁹.

K. 5v — Resp. Fundata est domus domini super uerticem montium et exaltata est super omnes colles et uenient ad eam omnes gentes et dicent gloria tibi domine.

Vers. Benedic domine domum istam quam ędificant nomini tuo.

Jeżeli dotąd nad wszystkimi śpiewami kopista nie umieścił znaków cheironomicznych jakkolwiek poprzedziła je rubryka „psallendo” lub „cantando”, to napisał je po raz pierwszy na k. 6r nad słowami „Pax huic domui”, przed którymi czytamy: „Et intrante pontifex dicat tribus uicibus Pax ...”. Biskup, jak wynika z tekstu, miał tylko trzykrotnie wypowiedzieć powyższe słowa po wejściu do świątyni.

Słowo „dicat” występuje przed antyfonami w RBJ 2057 dość często w miejsce „cantat”. Wyrazy te miały widocznie to samo znaczenie ilekroć znalazły się przed śpiewami liturgicznymi w rubrykach objaśniających: „pontifex, schola dicat antiph.”. Podobne przykłady spotykamy również w innych manuskryptach średniowiecznych ⁵⁰.

Obecnie podajemy tekst z zapisaną melodią w RBJ 2057 k. 6r.

P a x h u i c d o m u i

Tak samo rozpoczynająca się antyfona z melodią i tekstem podanymi już w całości znajduje się w tym samym rękopisie na górnych marginesach k. 8v—9r dopisana prawdopodobnie później:

⁴⁸ BWr. k. 101v-102v.

⁴⁹ BWr. k. 103r nad identycznym tekstem znajdują się neumy.

⁵⁰ Por. BWr. k. 112v.

„*Pax huic domui et omnibus habitantibus in ea pax ingredientibus et egredientibus a e u i a*”⁵¹.

W rękopisie IF 391 k. 94r jest to jedna z antyfon *ad vespas in dedicatione ecclesiae*.

Różnice tekstowe w porównaniu z antyfoną w RBJ 2047 zachodzą tylko w jednym wypadku:

RBJ 2057	IF 391
... <i>et egredientibus aeuia</i>	... <i>et regredientibus aeuia</i>

Odchylenia melodyczne są również nieznaczne aż do kończącego antyfonę słowa „*aeuia*”, gdzie w RBJ 2057 neumy zostały obcięte przy oprawie księgi. Fragmenty obciętych neum, które się zachowały pozwalają jednak wnioskować, że melodia mogła się kończyć podobnie jak w IF 391.

K. 9r — Na prawym marginesie antyfona „*Pax eterna*” z notacją cheironomiczną. Tekst i neumy są bardzo drobno pisane. Ostatni wyraz tej antyfony „*domui*” jest powtórzony. Nad jednym i drugim „*domui*” wypisane zostały długie melizmy.

W żadnym z przeglądanych rękopisów w Polsce nie znaleźliśmy dotąd podobnego zakończenia. Najczęściej te same antyfony kończą się na jednym „*domui*” albo też, z dołączonym jeszcze do niego wyrazem „*alleluia*”.

Ponieważ antyfona „*Pax eterna*” znajduje się na marginesie k. 9r, nie jesteśmy pewni, po których czynnościach celebransa miała być odśpiewana. Nie ma dla niej miejsca na końcu litanii do Wszystkich Świętych, obok której się znajduje, ani też po następnych oracjach.

Na podstawie porównań z innymi źródłami należałoby sądzić, że antyfona „*Pax eterna*” była znacznie później dopisana i śpiewana zamiast antyfony „*Pax huic domui*” k. 6r, albo też jako druga po niej.

W Pontificale z Metz z XIII wieku kolejność antyfon „*Pax huic domui*” i „*Pax eterna*” była następująca: „... *et aperto ostio a diacono introeat episcopus cum paucitate clericorum dicens: Pax huic domui ... ant. Pax eterna, Sequitur Veni Creator ... et incipiatur letania*”⁵².

Za możliwością znowu śpiewania antyfony „*Pax eterna*” w miejsce „*Pax huic domui*” przemawiałby fakt, że w pontyfikale z Chalons sur Marne z XIII wieku jest tylko ta jedna antyfona: „... *tunc episcopus intret ecclesiam ... alta voce incipiat antiphonam Pax eterna ...*”⁵³.

⁵¹ W przeglądanych pontyfikalach bibliotek polskich nie znaleźliśmy tej antyfony zapisanej w całości, ale tylko incipity „*pax huic domui*” przeważnie bez melodii.

⁵² Por. V. Leroquais, dz. cyt., t. II, 124.

⁵³ Tamże, t. I, 120.

W rękopisach, gdzie melodia tej samej antyfony zapisana została na liniach, nad wyrazami „eterna”, „eterno”⁵⁴ i „perennis”⁵⁵ znajdują się neумы.

O ile tekst antyfony „*Pax eterna*” w RBJ 2057 nie różni się od podobnych antyfon w przeglądanych przez nas rękopisach średniowiecznych, to jednak w budowie melodycznej w porównaniu z nimi istnieją dość znaczne odchylenia a zwłaszcza w końcowych melizmach.

IF 399: *Pax eterna ab eterno patre huic domui pax perennis verbum patris sit pax huic domui pacem pius consolator huic prestat domui alleluja*⁵⁶.

K. 9v — Ceremonia wypisywania alfabetu na murach świątyni⁵⁶ w czasie której śpiewana jest antyfona: „*O quam metundus est locus iste uere non est hic aliud nisi domus dei et porta cęli*” oraz ps. „*Benedictus*”⁵⁷.

K. 11v — Następuje aspersiona ołtarza ze śpiewem antyfony: „*Asperges me domine ysopo et mundabor lauabis me et super niuem dealabor*” i ps. „*Miserere mei deus*”. Po tej czynności procesja wychodzi na zewnątrz i biskup dokonuje aspersioni bazyliki. Ceremonii tej towarzyszą następujące śpiewy: ant. „*Asperges me*”, ps. „*Miserere*”.

Ant. Tu domine uniuersorum qui nullam habes indulgentiam uoluisti templum tuum fieri in nobis conserua domum istam immaculatam in aeternum domine.

K. 12v

Ant. Hec est domus domini firmiter ędificata bene fudata est supra firmam petram. Ps. Qui habitat.

Ant. Domus mea domus orationis oucabitur. Ps. Narrabo nomen tuum.

Wymienione śpiewy nie posiadają notacji muzycznej⁵⁸.

K. 13r — Po kilku oracjach wewnątrz świątyni celebrans intonuje prefację. Nad niektórymi wyrazami prefacji znajdują się neумы.

Biorąc pod uwagę wszystkie prefacje w RBJ stwierdziliśmy, że w dwóch wypadkach podane zostały melodie incipitów, w większości zaś same tylko kadencje.

Kadencje w prefacjach RBJ 2057:

1. k. 13r, 14v, 125v.

2. k. 13v, 14r.

3. k. 13v, 16v, 17r.

⁵⁴ Por. I F 399 k. 127v, I Q 205 k. 97r, R 503 k. 119v.

⁵⁵ Por. I Q 205 k. 97r. W dwóch innych kodeksach I F 399 k. 127v, R 503 k. 119v, nad sylabą „n” występuje clivis.

⁵⁶ BWr. Antyfony tej nie posiada.

⁵⁷ W BWr. k. 106r nad tą samą antyfoną i psalmem znajdują się neумы.

⁵⁸ W BWr. k. 108v i 109r nad wymienionymi śpiewami znajdują się neумы.

4. k. 96v.

5. k. 17r, 55v, 56, 103r, 125v—127r.

K. 14v — Koniec prefacji z objaśnieniem: *hac expleta est ante altare dicente scola ant. Introibo ad altare dei mei ad deum qui letificat iuuentutem meam. Ps Iudica me deus et discerne.* Antyfona i psalm bez podanej melodii⁶⁰.

Znajdujemy tutaj pierwszą wzmiankę o scholi, która wykonuje śpiewy liturgiczne.

K. 15r — Konsekracja ołtarza ze śpiewem trzech kolejno następujących po sobie antyfon z incipitami trzech psalmów. Pierwsza i trzecia antyfona posiadają incipity melodii.

PK 11: *Erexit iacob lapidem in titulum fundens oleum desuper.*

Druga antyfona: *Mane surgens iacob erigebat lapidem in titulum fundens oleum desuper uotum uouit domino uere locus iste sanctus est et ego nesciebam. Ps. Quam dilecta.*

Trzecia antyfona: *Unxit te dominus deus tuus oleo leticie pre consortibus tuis. Ps. Fructauit.*

PK 11 k. 101v: *Unxit te dominus deus tuus.*

K. 15v — „...in circuitu ecclesie vadat pontifex faciat cum pollice suo cum ipso chrismata in XII locis ... et scola dicat antiph. Ant. Sanctificauit dominus tabernaculum suum haec est domus dei in quam inuocetur nomen eius de quo dictum est erit nomen meum ibi dicit dominus. Ps. Dominus nostrum refugium”.

„...Et iterum redeat ad altare et offerat ibidem incensum super altare et dicat antiph. Ant. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni quem benedixit dominus”.

„...Iterum alia ant. Aedificauit moyses altare domino deo”.

K. 16v—17v Neumy nad pierwszą inwokacją prefacji, oraz kadencje.

K. 21v — Procesja z relikwiami i śpiewem:

„...et tunc portante feretrum cum reliquiis simul cruces et liminaria circumeat ecclesiam sequente clero hec responsoria cantando cum mulieribus et populo et paruulis kirrie eleison dicendo:

Resp. Sancti tui domine
 Vers. Quoniam percussit
 Resp. Tradiderunt corpora sua
 Vers. Isti sunt qui uenerunt
 Resp. Sancti mei qui in isto seculo
 Vers. Venite benedicti
 Resp. Exultabunt sancti
 Vers. Iusti epulentur
 Resp. Fulgebunt iusti
 Vers. Iusti autem in perpetuo uiuent”.

Kopista nie określił, kiedy lud, dzieci i kobiety odmawiały „kirrie

⁶⁰ W BWr. k. 111r nad tymi samymi śpiewami neumy.

⁶¹ Podobne incipity por. I F 380 k. 58v, PR.

eleison". Jak wykazują źródła, są tu podane tylko incipity responsoriów i wersetów ⁶².

Nad incipitami nie ma znaków cheironomicznych.

K. 22v — Trzy antyfony kolejno po sobie następujące z podobną melodią, odśpiewane po wejściu procesji z relikwiami do świątyni: „*Ingremini benedicti*”, „*Benedicta gloria*” i „*Cantate domino*”.

Tekst antyfony „*Ingremini benedicti*” bardzo zbliżony do antyfony w PK 11. Różnica zachodzi tylko w dwóch wypadkach:

RBJ 2057

PK 11

...insequitur iter uestrum

...insequitur iter nostrum

...maiestatem dei

...maiestatem domini

Melodia posiada znacznie więcej odchyłeń:

PK 11 k. 119v: *Ingremini benedicti dei parata est vobis a domino habitacio sedis vestre sed et populus fidelis cum gaudio insequitur iter nostrum ut oretis pro nobis maiestatem domini.*

Ant. „*Benedicta gloria*”:

PK 11 k. 110r *Benedicta gloria domini de loco.*

W przeglądanych rękopisach średniowiecznych i nowszych nie stwierdziliśmy podobnego zakończenia melodii, jaka następuje na końcu antyfony „*Benedicta gloria*” nad ostatnią sylabą słowa „*alleluia*” w RBJ 2057.

Ant. „*Cantate domino*”:

PK 11 k. 110r *Cantate domino canticum novum laus eius in ecclesia sanctorum* ⁶³.

Na k. 22v znajduje się jeszcze jedna antyfona bez notacji, którą mieli odśpiewać kapłani:

„...pontifex recludat reliquias in altare et presbiteri qui cum eo sunt cantant antiph. *Exultabunt sancti in gloria letabuntur in cubilibus suis. Ps. Cantate domino*”

K. 23r — Konsekracja ołtarza ze śpiewem: Ant. *Corpora sanctorum in pace sepulta sunt et uiuent nomina eorum in eternum* ⁶⁴.

Vers. *Omnis terra adoret te dominus. Resp. Exultabunt sancti in gloria. Exultent iusti.*

K. 23v — Diakoni ubierają ołtarz, a schola śpiewa ant. „*Circumdate sion*”:

⁶² Pełny tekst por. Ordo in dedicatione Baptisterii, ex cod. ms. bibl. Caesar. Vindob. saec. X vel XI, n. 359 olim 351, PL 138, 1035.

⁶³ W PK 11 podany jest tylko incipit tekstu i melodii tej antyfony, kończący się na słowach „*laus eius*”.

⁶⁴ W BWr. k. 119v ant. i ps. z podaną melodią.

⁶⁵ W BWr. k. 121r podana melodia.

PK 11 k. 112v—113r *Circumdate sion levite altare domini vestite vestimentis albis et estote et vos canentes ymnum novum dicentes benedictus dominus.*

Na końcu antyfony „*Circumdate sion*” zapisane zostały jeszcze inne śpiewy: „*Mirabilis deus*” i „*In velamento clamabunt sancti tui domine alleluia alleluia alleluia*” bez notacji. Kopista nie oznaczył również do czego zaliczyć wymienione teksty. W BWr i PK 11 „*Mirabilis deus*” oznacza werset, zaś „*In velamento*” antyfonę⁶⁶.

2. AD SIGNUM ECCLESIE BENEDICENDUM

K. 29v — Przy poświęceniu dzwonu śpiewane były:

ant. „*In ciuitate domini ibi sonant iugiter organa sanctorum ibi cinamomum et balsamum odor suauissimus carmina eorum ibi angeli et archangeli ymnum deo decantant ante thronum dei alleluia*”,

oraz sześć psalmów z wyszczególnieniem tylko jednego:

„*Post hæc cantas psalmos sex idem lauda anima mea usque in finem psalterii*”.

Następnie oracja, a po niej:

„*Tunc extergis eam cum linteo et dic. ant.*”

K. 30v — Ant. *Vox domini super aquas deus maiestatis intonuit dominus super aquas multas.*

Vers. *Vox domini in virtute vox domini in magnificentia.* Następuje oracja i antyfona k. 31v: „*Deus in sancto via tua quis deus magnus sicut deus noster tu est deus qui facis mirabilia solus*”.

Vers. *Viderunt te aque.*

3. ORDO DE SACRIS ORDINIBUS BENEDICENTIS

K. 55v-56 — Prefacja na święcenia kapłańskie z melodią samych tylko kadencji.

K. 61v — *Ad clericum faciendum: ... Dum tondis eum dices antiph. hanc:*

Ant. Tu es qui restitues hereditatem meam mihi.

Ant. Dominus pars hereditatis meę et calicis mei.

Ant. Hęc est generatio quęrentium dominum quęrentium faciem dei iacob. Ps. Domini est terra.

Ant. Hic accipiet benedictionem a domino et misericordiam a deo salutari suo quia hęc est generatio quęrentium dominum.

4. BENEDICTIO AQUE VEL VINI AD DANDUM FEBRICITANTIBUS

K. 67v — „*Te decet laus te decet ymnum tibi gloria deo patri et filio cum sancto spiritu in sæcula sæculorum amen*”.

K. 68v — Po oracji cztery antyfony:

Ant. Nos autem gloriari.

⁶⁶ Por. BWr. k. 121v; PK 11 k. 112v-113r.

Ant. Per signum crucis.

Ant. Salua nos christe.

Ant. Ecce cruce[m] domini fugite partes aduers[e] vicit leo de tribu.

K. 77v — *Incipit maior benedictio salis et aque*. Podana jest litania, która z powodu brakujących kart w księdze kończy się wezwaniem „*christe audi nos*”.

Poprzedzająca rubryka zaznacza, że miała być śpiewana.

5. BENEDICTIO AQVE FRIGIDE

K. 87r — ...*Sacerdos accedat ad altare more solito missarum sollempnia (sic!) celebraturus cum hic orationibus:*

Ant. Iustus es domine et rectum iudicium tuum.

Ps. Beati immaculati. Sancti nominis tui domine.

Epla: *Erat uir iustus*. Gr.: *Exurge domine*.

Resp. *De profundis*. Euangel. *Adducunt pharisei mulierem in adulterio*. Off.: *Iusticię domini*. Comm.: *Iustus dominus*.

6. IN PURIFICATIONE SANCTE MARIE

Po ceremonii poświęcenia kościoła benedykcja „*In purificatione sanctę Marię*” zawiera najwięcej spiewów gregoriańskich. Tekst incipitów niektórych antyfon wskazuje na późniejszy dodatek. Na k. 97v w miejscu, gdzie wypisana jest antyfona „*Aue maria*”, mógł być pierwotnie incipit innej antyfony z czasem wytartej i uzupełnionej antyfoną „*Aue maria*”. Nie jest wykluczone, że wytartym tekstem mogła być antyfona „*Symeon iustus*”, z której pozostała jedynie pierwsza litera „S” jako palimpsest, na której inny kopista wypisał duże „A” (ue).

Przypuszczenia takie potwierdzałby następny incipit antyfony „*Adorna thalamum*”, której tekst napisany jest inną ręką niż antyfony „*Aue maria*”, obok której się znajduje.

Kolejność antyfon *in purificatione sanctę Marię*.

Po oracji „*Erudi quesumus*” drobnymi literami słowa „*Postquam impleti sunt dies*”, przy których kopista nie oznaczył, czy jest to antyfona, responsorium czy werset.

Orację „*Omnipotens sempiterna deus qui hodierna die*” poprzedza incipit antyfony „*Responsum accepit*” na k. 94v:

EV *Responsum accepit symeon*.

K. 95v — Po trzeciej oracji „*Domine deus creator cęli et terrę*” antyfona „*Accipiens symeon*”:

EV *Accipiens symeon puerum in manibus*.

K. 95v—96 — Po antyfonie „*Accipiens symeon*” prefacja z fragmentami melodii.

K. 96v — Koniec prefacji i następna antyfona *Symeon iustus*”:

EV *Symeon iustus et timoratus*.

K. 97v — Zakończenie oracji „*Benedic iesu christe hanc creaturam cere*” i dwie antyfony: „*Lumen ad reuelationem*” bez notacji na lewym marginesie i „*Responsum accepit*” na końcu oracji z neumami nad tekstem:

IF 414

k. 83v *Responsum accepit symeon* ⁶⁷.

Następuje oracja „*Illumina quesumus domine...*”, po której dwa incipity antyfon z notacją: „*Aue maria*”, i „*Adorna thalamum*”

W pierwszej antyfonie nad wyrazem „*maria*”, dopisane jest „*gratia*”. Nie jesteśmy pewni, czy wyraz „*gratia*” był dalszym ciągiem antyfony, czy też był podstawiony w miejsce słowa „*maria*”, które kopista podkreślił.

Według źródeł: *Ordo Romanus* ⁶⁸, IF 411, IF 414, IQ 207, wynikałaby możliwość tekstu antyfony następującej treści: „*Ave gratia plena dei genitrix virgo ex te enim ortus est sol iusticie illuminans que in tenebris sunt letare tu senior iuste suscipiens in ulnas liberatorem animarum nostrarur donantem nobis et resurrectionem*” ⁶⁹.

IF 411

k. 91r *Ave gratia plena* ⁷⁰.

Ant. „*Adorna thalamum*” ⁷¹.

K. 98r — Koniec oracji „*Da quesumus domine populo tuo*” i antyfona „*Cum inducerent*”. Ps. *Benedictus dominus deus israel*.

Po oracji „*Perfice in nobis quesumus domine*” pozostała jeszcze jedna oracja ad Ben. cinerum „*Omnipotens sempiterne deus*”, która kończy tę uroczystość.

7. FERIA IIII IN CAPITE IEIUNII

K. 99r — Podana jest tylko jedna antyfona i psalm:

Ant. *Exaudi nos domine* Ps. *Saluum me fac deus*.

⁶⁷ Podobną linię melodyczną z drobnymi zmianami posiadają: IF 411 k. 91v, IF 422 k. 122r, EV — alia ant ad proces.

⁶⁸ Por. M. Hittorp, *De divinis catholicae ecclesiae officitiis...*, Coloniae 1568, 23.

⁶⁹ Por. IF 411 k. 91r.

⁷⁰ Podobną linię melodyczną posiadają: IF 414 k. 83v, IF 422 k. 122r, EV — alia ant. ad proces.

⁷¹ Taką samą prawie melodię odnajdujemy we wszystkich rękopisach.

8. IN DIE PALMARUM

K. 103r — Tekst prefacji z kadencjami.

K. 104r — ... *dum dantur palmę et cantatur ista antiph.:*

„*Turba multa*” Ps. *Cantate domino.*

Nad antyfoną „*Turba multa*” dopisany incipit antyfony „*Fulgentibus palmis*”.

9. RECONCILIATIO POENITENTIUM

K. 104r — Jedna antyfona i psalm:

CE 13 k. 145r *Venite venite venite filii audite me timorem domini docebo vos*⁷².

Po antyfonie „*Venite ... filii*” w RBJ 2057 podany jest incipit psalmu: „*Be- a- ti immaculati*”.

CE 13 zamiast „*Beati immaculati*” jest psalm „*Benedicam dominum*”.

10. ORDO IN DIE CENĘ DOMINI

K. 119r — Poświęcenie Oleju i śpiewy w wykonaniu chłopców. Są to wszystko wersety, z których pierwszy „*O redemptor summe carmen tenet concinentium*” z wypisaną melodią, powtarzany jest na końcu każdego wersetu.

Audi iudex mortuorum una spes mortalium audi uoces proferentium domum pacis preuium. O redemptor.

(A)rbor feta alma luce hoc sacrandum protulit fert hoc prona presens turba saluatori seculi. O redemptor.

Stans ad aram immo suplex infulatus pontifex debitum persoluit omne iura contra doemonum. O redemptor.

(U)t nouertu sexus omnis unctione chrismatis et medetur sauciata dignitatis gloria. O redemptor.

Consecrare tu dignare rex perhenne debita hoc oliue signum uiuum donum pacis preuium.

K. 125v-127r — Prefacja przy poświęceniu oleju z podanymi kadencjami.

K. 131v — ...*ad vespas non dicitur deus in adiutorium meum sed antiph.*

Ant. Calicem salutaris Ps. Credidi.

Ant. Cum his. Ps. Ad dominum cum tribularer.

Ant. Ab hominibus. Ps. Eripe me deus.

Ant. Custodi me. Ps. Domine clamaui.

Ant. Considerabam. Ps. Voce mea.

Lectio non dicatur nec versus.

Ant. Cenantibus autem.

⁷² W Ms 152 podobny tekst i melodia znajdują się na marginesie k. 110v.

Ant. Calicem salutaris.

K. 132 — Ceremonia umywania nóg ze śpiewem antyfon:

Ant. „Cena facta”. Ps. „Beati immaculati”.

Ant. „Dominus Iesus Christus postquam cenat”.

Na końcu incipitu antyfony „Dominus Iesus Christus” kopista zaznaczył: „cum aliis antiph. ad hoc pertinentibus”. Nie wyszczególnił on jednak, które antyfony poza wymienionymi miały być jeszcze śpiewane.

11. RECONCILIATIO UIOLATE ECCLESIE UBI FORNICATIO VEL HOMICIDIUM

K. 141r — Ant. „Exurgat deus et dissipentur inimici eius”. Cum eodem psalmo.

K. 141v — ... et reliquię reponantur. Ant. *Confirma hoc deus.*

Vers. Vers. *Narrabo nomen tuum.*

Na tym kończą się śpiewy gregoriańskie w RBJ 2057.

ZAKOŃCZENIE

Z przeprowadzonej analizy muzykologicznej wynika, że RBJ 2057 jest księgą liturgiczną, w której śpiewy gregoriańskie przekazane zostały wyłącznie w formie znaków cheironomicznych pisanych horyzontalnie nad tekstem, albo też samych tylko tekstów, bez jakiegokolwiek notacji muzycznej.

Najwięcej tekstów w RBJ 2057, nad którymi znajdują się neумы, zawiera ceremonia poświęcenia kościoła. Inne benedykcje posiadają ich znacznie mniej. Charakterystycznym jest również to, że wiele śpiewów zawiera tylko incipity melodii, przy pełnym zapisie tekstu, albo incipity zarówno tekstu jak i melodii (np. wszystkie śpiewy in purificatione sanctę Marię). Dziś nie wiemy dokładnie, jakimi względami kierowali się w danym wypadku średniowieczni kopiści. Możemy jedynie wnioskować, że:

1. mogli nie mieć odpowiedniego wzoru melodii gregoriańskich,
2. śpiewy były tak znane, że nie trzeba ich było wypisywać, a w razie wątpliwości oznaczano tylko incipity,
3. schola cantorum posiadała inne księgi do śpiewu, a neумы w rękopisie były tylko orientacyjne dla celebransa i najbliższej asysty.

Naszym zdaniem, chorał średniowieczny, jako jedyny wówczas śpiew kościelny, nie sprawiał prawdopodobnie trudności w zapamiętywaniu melodii; ci zaś, którzy go wykonywali, musieli być odpowiednio przygotowani (np. schola). Nie wyklucza się również tego, że incipity melodii intonował sam celebrans jako przewodnik (princeps cantor), a grupa cantorów prowadziła śpiewy dalej. Możliwe byłoby wówczas łatwiej zrozumieć,

dłaczego np. w RBJ 2057 jest więcej incipitów aniżeli tekstów z zapisaną całą melodią.

Oprócz wspomnianego pontyfikału, biskup przy wykonywaniu niektórych ceremonii miał z pewnością do dyspozycji także inne księgi z których korzystał. Mógł to być sakramentarz, lekcjonarz, względnie *Missale plenarium*. Tak np. przy *benedictio aque frigide* k. 87r podane zostały incipity zmiennych części mszy św., których raczej z pamięci nie odmawiał. Po dziś zresztą istnieje zwyczaj, że biskup przy ceremoniach związanych ze mszą św. korzysta z dwóch ksiąg liturgicznych: mszału i pontyfikału.

Analiza muzykologiczna RBJ 2057 wykazała również, że w księdze znajdują się teksty, które zasługują na szczególną uwagę.

Spotykamy tu mianowicie wzmiankę o „scola”, która uczestniczyła w ceremoniach biskupich. Jak wykazują źródła, w Krakowie około r. 1080 istniała już szkoła przy katedrze, w której między innymi uczono muzyki — chorału⁷³. Nazwa więc „scola” nie musiała być koniecznie zapożyczonym tylko wyrazem zachodnio-europejskim, którego by w Polsce jeszcze nikt nie znał.

Na innym miejscu dowiadujemy się z rękopisu, że w uroczystościach poświęcenia kościoła brały czynny udział w śpiewach liturgicznych kobiety, lud i dzieci, które na końcu responsoriów względnie wersetów dawały „Kyrie eleison”. Jest to cenna notatka, która wskazywałaby, że już w XI wieku lud w Polsce miał jakiś udział w śpiewach liturgicznych.

Na specjalną uwagę zasługuje też antyfona przy poświęceniu dzwonu (ad signum ecclesie benedicendum), w której występuje nazwa „organa” ... *In ciuitate domini ibi sonant iugiter organa sanctorum*. Wprawdzie jest to wzmianka tylko w antyfonie o jednym instrumencie, lub jakimś zespole instrumentów pod nazwą „organa”, ale sądzimy, że nie notowanoby w rękopisie rzeczy (o ile był on robiony na zamówienie, a tym bardziej jeżeli powstał w Krakowie), o których nikt dotąd jeszcze nie słyszał. Taki instrument jak organy mogły dość wcześnie przywędrować do Polski wraz z zakonnikami obcego pochodzenia. Sprawa ta wymaga jednak głębszych badań muzykologicznych.

Najtrudniejszą rzeczą w badaniach nad RBJ 2057 pozostanie nadal sprawa miejsca i czasu powstania księgi. Brak jakichkolwiek danych pozwala tylko snuć różnego rodzaju hipotezy. Przeprowadzona analiza muzykologiczna wskazuje jedynie na rodzaj znaków cheironomicznych. Wszystkie neumy pisane na wzór notacji sangalleńskiej pozwalają jedynie w przybliżeniu określić czas powstania księgi, a mianowicie XI i początek XII wieku.

⁷³ Por. *Z dziejów polskiej kultury muzycznej*, Kraków 1958, 17.

Miejsce powstania rękopisu jest jeszcze trudniejsze do ustalenia. Problemu tego nie można rozwiązać nawet w oparciu o litanię do Wszystkich Świętych w RBJ 2057. Imiona św. Wacława i św. Wojciecha sugerują niektórym autorom sporządzenie pontyfikału na terenie Polski.

Nie można tej hipotezy całkowicie odrzucić, ale wydaje się, że bardziej przekonująca będzie teoria o sporządzeniu księgi na zamówienie poza granicami Polski. Nie znaczy to, że wszystkie teksty i neумы musiały być wykonane na zachodzie. Owszem, sama księga mogła tam powstać, a różne dopiski dopiero w Krakowie. To, że opowiadamy się raczej za powstaniem księgi poza Polską, tłumaczymy tym, że rękopis nie zawiera nic takiego, co by wyraźnie wskazywało na skryptorium tynieckie. O ile zaś przyjmiemy wypowiedzi Andrieu i Leroquaia, że rękopis krakowski należy do jednej z pierwszych redakcji pontyfikału rzymsko-germańskiego, to miejsca powstania należałoby raczej szukać na zachodzie, gdzie istniał wzór do odpisywania.

Jest wprawdzie rękopis wrocławski z XII wieku, który naszym zdaniem należałoby zaliczyć do wersji pontyfikału rzymsko-germańskiego, ale nie jest on jednak identyczną kopią krakowskiego, jakkolwiek wykazuje z nim wiele podobieństw, zwłaszcza w ceremonii poświęcenia kościoła. Odchylenia melodyczne wskazywałyby również na inne skryptorium, chociaż neумы w obydwu rękopisach są typu sangalleńskiego⁷⁴.

Wydaje się, że przy ustalaniu miejsca powstania RBJ 2057 trzeba również uwzględnić sytuację państwa polskiego w XI wieku. Po najeździe Brzetysława czeskiego, który między innymi skarbami wywiózł cenne rękopisy, Kazimierz Odnowiciel musiał zabiegać z pewnością o to, by dla biskupa Arona, którego wysłał po sakrę biskupią do Kolonii, postarać się o odpowiednie księgi liturgiczne. Kto wie, czy między innymi razem z sakramentarzem tynieckim nie został sprowadzony do Polski RBJ 2057, jako jedna z koniecznych dla biskupa ksiąg liturgicznych.

Gdyby można porównać RBJ 2057 z najstarszymi pontyfikałami rzymsko-germańskimi, o których wspomina Leroquais, tak pod względem treści, jak zapisu muzycznego, byłoby może rzeczą łatwiejszą określić, do której z tych ksiąg rękopis krakowski jest najbardziej zbliżony. Dopóki tak dokładnej analizy nie przeprowadzimy, sprawa miejsca i czasu powstania RBJ 2057 pozostanie niewyjaśniona.

⁷⁴ Na temat rękopisu wrocławskiego wypowiedział się między innymi ks. bp W. Urban, nazywając go benedykcjonalem z XII w. — ks. bp W. Urban, *Najstarszy benedykcjonal w bibliotece kapitulnej we Wrocławiu*, Ruch biblijny i liturgiczny 13 (1960) 303—320.

WYKAZ SKRÓTÓW

- BWr — Ms 149 Benedictionale wrocławskie z XII w.
 CE 13 — Ceremoniale et Pontificale episcoporum (Ms 13 Biblioteki Kapitulnej w Krakowie).
 EV — Liber usualis Misse et Officii (Editio Vaticana).
 MR — Missale Romanum (współczesne).
 Ms 152 — Pontificale lwowskie z XIII w.
 PK 11 — Pontificale z w. XIV (Ms 11 Biblioteki kapitulnej w Krakowie).
 PR — Pontificale Romanum (współczesne).
 RBJ 2057 — Pontificale mutilum absque initio et fine (Ms 2057 Biblioteki Jagiellońskiej, znane pod nazwą Pontificale biskupów krakowskich z XII w.)

Z u s a m m e n f a s s u n g

GREGORIANISCHE GESÄNGE IM „PONTIFICALE” DER BISCHÖFE VON KRAKAU 11/12 JH.

Liber ordinalis das sogenannte Pontificale der Bischöfe von Krakau aus 11/12 Jh. (Jagiellonische Bibliothek Ms 2075) ist von W. Abraham erforscht. Nach ihm war es in Leodium herbestellt; es ist im Buchverzeichnis von Krakau im 1110 J. erwähnt. Nach Bedürfnissen der polnischen Kirche enthält der Kodex die Zeremonien der Einweihung nicht des Königs oder des Kaisers, sondern des Fürsten und nennt in der Litanei die Namen der Heiligen Waclaw und Wojciech.

Im Manuskript befinden sich 23 Gesänge mit heironomischen Notierung, die vollständig entweder als Incipiten, Halbantiphonen und Incipiten mit Kadenzen notiert sind. Sie beziehen sich auf folgende bischöfliche Tätigkeiten: Kircheneinweihung, Rekonziliation der Büsser, Zeremonien am Marialichtfest und Gründonnerstag. Vollständig sind da die Antiphonen für die Kircheneinweihung: *Pax huic domui*, *Pax aeterna*, *Ingredimini*, *Benedicta gloria*, *Cantate domino* und *Circumdation*; und als Incipiten: *Pax huic domui*, *Erexit Jacob* und *Unxit te*. Für das Marialichtfest sind nur Incipiten. Für die Rekonziliation der Büsser vollständig ist *Venite, venite, venite filii* und nur Anfang des Ps. *Beati immaculati*. Für die Ölweihe am Gründonnerstag nur ein Fragment vers. *O redemptor*. Weiter befinden sich im Manuskript Incipiten und Kadenzen aus fünf Präfationen: für Kircheneinweihung, Priesterweihe, Marialichtfest, Palmsonntag und Gründonnerstag.

In dieser Dissertation hat der Autor auch heutige Melodienotierung der Gesänge verfasst, die aber hier nicht beigelegt werden konnten.